

УДК 343.131

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.20>

ПОПЕРЕДНЯ (РОЗУМНА) ОЦІНКА ДОКАЗІВ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ ЯК ПРИЧИНА УХВАЛЕННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ

Радзієвський Ю.Є.,

адвокат, партнер АО «Баррістерс»,

здобувач наукового ступеня доктора філософії

науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності

ННІПД Національної академії внутрішніх справ

ORCID: 0009-0007-9366-869X

Радзієвський Ю.Є. Попередня (розумна) оцінка доказів слідчим суддею як причина ухвалення необґрунтованих кримінальних процесуальних рішень під час здійснення судового контролю.

Стаття присвячена проблемі штучного розподілу оцінки доказів в кримінальному провадженні на «попередню (розумну)» та «остаточну (повноцінну)». Згідно цієї концепції слідчі судді при здійсненні судового контролю на досудовому розслідуванні на підставі попередньої (розумної) оцінки лише здійснюють «розумну оцінку сукупності отриманих доказів» з метою визначення, що причетність особи до вчинення кримінального правопорушення є вірогідною та достатньою для повідомлення такій особі про підозру та застосування щодо неї обмежувального заходу. А остаточна (повноцінна) оцінка доказів з точки зору їх достатності, достовірності та допустимості здійснюється тільки на етапі судового розгляду. Це призводить до того, що оцінка доказів на етапі судового контролю здійснюється формально, обмежено та поверхнево, в результаті чого ухвалюються необґрунтовані рішення. Позиція щодо поділу оцінки доказів на попередню (поточну) і остаточну (кінцеву) є неприйнятною, оскільки на будь-якій стадії кримінального процесу перед винесенням кінцевого рішення, будь то судовий контроль на досудовому розслідуванні чи судовий розгляд, існують локальний предмет доказування (сукупність обставин, які необхідно встановити для правильного ухвалення окремого (не кінцевого) процесуального рішення) та стандарт доказування (кількісна та якісна складова доказування, виконання яких забезпечує рівень переконаності, необхідний для прийняття кримінальних процесуальних рішень, що обмежують права і свободи у кримінальному провадженні). Доказування без встановлення фактичних обставин справи є неможливим. Застосування стандарту доказування «обґрунтована підозра» на стадії обрання запобіжного заходу підозрюваному не звільняє слідчого суддю від встановлення фактичних обставин справи через оцінку доказів, а лише тільки покладає цей обов'язок в меншому обсязі, ніж при винесенні вироку за наслідками судового розгляду за стандартом доказування «поза розумним сумнівом». Чинне законодавство, практика правозастосування та наукова доктрина не передбачають можливості здійснення «розумної оцінки доказів».

Ключові слова: судовий контроль, оцінка доказів, попередня (розумна) оцінка доказів, остаточна (повноцінна) оцінка доказів, судовий розгляд, встановлення фактичних обставин справи, обґрунтованість кримінальних процесуальних рішень, слідчий суддя, доступ до справедливого суду.

Radzievsky Y.Y. An advance (reasonable) assessment of evidence by the investigating judge as a reason of making ungrounded criminal procedural decisions during court control.

The article is devoted to the problem of the false division of the assessment of evidences in criminal proceedings at the «preliminary (reasonable)» and «final». According to this concept, investigating judges, when exercising court control during the pre-trial investigation, based on a preliminary (reasonable) assessment, only make a «reasonable assessment of the complex of the evidence received» in order to determine that the person's in the regard to the crime is probable and sufficient to notify such person of suspicion and apply a restrictive measure to him/her. And the final (full) assessment of evidences in terms of its sufficiency, reliability and admissibility is carried out only at the stage of trial. This leads to the fact that the assessment of evidence at the stage of court control is carried out formally, limitedly and superficially, as a result of which the factual circumstances are not established and ungrounded decisions are made. The position on dividing the assessment of evidence

into preliminary (current) and final is unacceptable, since at any stage of the criminal process before the final decision is made, whether it is judicial control during the pre-trial investigation or trial, there is a local subject of evidence (a set of circumstances that must be established for the correct adoption of a separate (not final) procedural decision) and the standard of proof (the quantitative and qualitative component of proof, the implementation of which ensures the level of conviction necessary for making criminal procedural decisions that restrict rights and freedoms in criminal proceedings). Proving without establishing the factual circumstances of the case is impossible. The application of the standard of proof "reasonable suspicion" at the stage of choosing a preventive measure for a suspect does not relieve the investigating judge from establishing the factual circumstances of the case through an assessment of the evidence, but only imposes this obligation to a lesser extent than when passing a verdict following a trial under the standard of proof "beyond a reasonable doubt". Current legislation, law enforcement practice and scientific doctrine do not provide for the possibility of carrying out a "reasonable assessment of the evidence".

Key words: court control, evidence assessment, preliminary (reasonable) assessment of evidences, final (full) assessment of evidence, trial, establishment of the factual circumstances of the case, validity of criminal procedural decisions, investigating judge, access to a fair court.

Мета дослідження полягає в спростуванні існування «попередньої (розумної)» оцінки доказів, оскільки це призводить до фактичного самоусування слідчих суддів від здійснення судового контролю і ухвалення необґрунтованих і несправедливих кримінальних процесуальних рішень в результаті його проведення.

Стан опрацювання. Питання оцінки доказів і стандартів доказування давно перебувають в сфері наукових інтересів і знайшли своє відображення в наукових працях Ю.П. Аленіна, В.Г. Гончаренко, І.В. Гловюк, В.О. Гринюк, Ю.М. Грошевого, В.В. Вапнярчука, В.Я. Дорохова, В.С. Зеленецького, Г.Р. Крет, І.М. Лузгіна, П.А. Лупинської, Т.М. Мирошніченка, М.М. Міхеєнка, В.С. Ніколаєва, І. Сухачова, Ю.М. Сухова, О. Торбаса, А.І. Трусова, В.В. Федчишина, О.І. Чучман, С.Г. Ханіна та інших.

Виклад основного матеріалу. Деякі слідчі судді помилково вважають, що вони при здійсненні судового контролю не наділені повноваженнями щодо оцінки доказів з точки зору їх достатності та допустимості, що вони позбавлені можливості надати перевагу одним доказам перед іншими шляхом їх оцінки та аналізу в сукупності, а лише зобов'язані на підставі так званої «розумної оцінки сукупності отриманих доказів» визначити, що причетність особи до вчинення кримінального правопорушення є вірогідною та достатньою для повідомлення такій особі про підозру та застосування щодо неї обмежувального заходу [1; 2; 3; 4]. Виходячи з наведеного можна зробити висновок, «розумною оцінкою сукупності отриманих доказів» є оцінка доказів, яка здійснюється усічено, не в повному обсязі, і до якої висуваються менш вибагливі вимоги. При цьому на практиці слідчі судді, посилаючись на здійснення «розумної оцінки сукупності отриманих доказів» на предмет причетності особи до вчинення кримінального правопорушення, не досліджують питання кваліфікації злочину, не оцінюють докази і не встановлюють фактичні обставини справи.

Згідно ч. 1 ст. 23 КПК України суд досліджує докази безпосередньо, а показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Прокурори разом із клопотаннями про застосування забезпечення кримінального провадження на підтвердження обґрунтованості підозри масового подають копії протоколів допитів свідків і потерпілих, не забезпечуючи при цьому явку останніх до суду. Слідчі судді відмовляють у задоволенні клопотань захисту щодо недопустимості копій таких протоколів допитів і приймають їх для здійснення попередньої (розумної) оцінки доказів.

Оцінка доказів у кримінальному провадженні – це аналітично-розумова діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді та суду, яка полягає в аналізі доказів на предмет їх достовірності, належності, допустимості та достатності для встановлення фактичних обставин справи, що потребують доказування. Журавель В.А. та Коваленко А.В. обґрунтовано вважають, дослідження доказів складовою процесу доказування, однією із операцій з доказами (поряд з їх збиранням та використанням), яка полягає у ознайомленні суб'єкта доказування з певним джерелом доказової інформації, отриманні та з'ясуванні змісту фактичних даних, що містяться у такому джерелі, оцінці джерела на предмет допустимості, перевірки фактичних даних, їх оцінці на предмет належності, достовірності та (у сукупності з іншими доказами) достатності для прийняття певного процесуального рішення [7].

В навчальному посібнику «Судовий контроль під час досудового розслідування у кримінальному провадженні» [9] знайшов своє відображення подальший розвиток концепції судового контролю як інструменту доказового забезпечення кримінального судочинства. У зазначеному посібнику судовий контроль обґрунтовано трактується як окремий і системний напрям діяльності суду, що здійснюється на досудовій стадії кримінального провадження. Його сутність полягає в контролі за

дотриманням прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, передусім у процесі застосування заходів забезпечення, проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, а також у процесі розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність сторони обвинувачення. Особливістю викладеної в посібнику концепції є те, що судовий контроль постає не як периферійна функція, а як центральний запобіжний і доказовий фільтр, здатний забезпечити відповідність доказового процесу принципам верховенства права, пропорційності та змагальності. Автори наголошують, що повноваження слідчого судді слід розглядати не формально, а як власне елемент доказового процесу, оскільки від його рішень прямо залежить допустимість отриманих унаслідок втручання в права особи доказів. У межах навчального посібника викладено важливі позиції щодо критеріїв змістовності судового контролю. Підкреслено, що перевірка обґрунтованості клопотань слідчого або прокурора має включати аналіз: рівня обґрунтування фактів, що підтверджують наявність підстав для втручання; доказового зв'язку між запитуваною дією та цілями кримінального провадження; наявності альтернативних, менш інвазивних способів досягнення мети.

Треба зазначити, що ані законодавство України, ані наукова доктрина, ані практика правозастосування судів України та Європейського суду із захисту прав людини не містять визначення «розумної оцінки доказів». Виходячи із контексту вжиття цього терміну в наведених судових рішеннях, можна зробити висновок, що «розумною оцінкою доказів» є певна усічена, обмежена та поверхнева їх оцінка, при якій не надається перевага одним доказам над іншими, не здійснюється аналіз доказів на предмет їх достовірності, належності, допустимості та достатності для встановлення фактичних обставин справи, а лише тільки встановлюється причетність особи до вчинення кримінального правопорушення в достатній мірі для повідомлення такій особі про підозру та застосування щодо неї обмежувального заходу.

Поділ оцінки доказів на попередню (поточну) і остаточну (кінцеву) існував ще в доктрині кримінального процесу за радянських часів. Так, А.І. Трусов помилково вважав, що необхідно розрізняти оцінку доказів у ході проведення досудового розслідування, що має попередній характер, і оцінку доказів у ході судового розгляду, яка є остаточною у кримінальному провадженні [16]. І.М. Лузгін підтримував цю позицію, стверджуючи, що у ході досудового розслідування оцінка діяльності учасників кримінального провадження має такий характер, який можна віднести до розсудливо-перевірочного, адже оцінка у даному випадку є попередньою та слугує логічною основою для формулювання обвинувальної чи виправдувальної тези. Він припускав на цьому етапі можливість існування недостовірних або недоброякісних фактичних даних, що обов'язково будуть пов'язані з виконанням функцій кожним суб'єктом доказування, під час чого він буде керуватися своїми інтересами [11]. Із класифікацією оцінки доказів на попередню і остаточну погоджуються А.О. Ляш [13] і Т.М. Мирошніченко [15].

А. Каліновська обґрунтовано вважає поняття «попередня оцінка доказів» не досить вдалим, адже така оцінка неминуче асоціюється із неповною оцінкою доказів. На думку вченої від поняття «попередня оцінка доказів» слід відмовитися. Вона обґрунтовано зазначає, що оцінка доказів на будь-якому етапі розслідування або судового розгляду стосовно конкретного етапу та зібраної на конкретний момент доказової бази є остаточною [8]. П.А. Лупинська з цього приводу слушно зауважувала, що у ході проведення досудового розслідування та судового розгляду характеристика оцінки доказів на досудовому розслідуванні як попередня, а у вироку як остаточна не відображає суттєвої діяльності й не підкреслює самостійного характеру цієї діяльності [12]. М.М. Михеєнко відзначає, що оцінка доказів за внутрішнім переконанням слідчого, прокурора або суддів, яка знайшла своє об'єктивне вираження в їх постанові, ухвалі або вироку, на момент прийняття кожного рішення є остаточною, а не попередньою. Якщо згодом буде прийняте нове рішення, у тому числі й про скасування або зміну попереднього рішення, то це нове рішення буде прийняте на основі нової оцінки доказів, попередня ж оцінка не може бути скасована або змінена, вона назавжди залишиться доконаним фактом [14]. Ю.М. Грошевий і С.М. Стахівський також слушно вказують на остаточність будь-якої оцінки доказів, що спричинила прийняття рішення [6]. Г.Р. Крет, поділяючи таку позицію, зазначає, що оцінка доказів у разі її об'єктивного вияву виступає остаточною незалежно від суб'єкта оцінки доказів і форми вираження її результатів [10].

Повністю погоджуємось із неприйнятністю позиції щодо поділу оцінки доказів на попередню (поточну) і остаточну (кінцеву). На будь-якій стадії кримінального процесу перед винесенням кінцевого рішення, будь то судовий контроль на досудовому розслідуванні чи судовий розгляд, існують локальний предмет доказування (сукупність обставин, які необхідно встановити для правильного ухвалення окремого (не кінцевого) процесуального рішення) та стандарт доказування (кількісна та якісна складова доказування, виконання яких забезпечує рівень переконаності, необхідний для прийняття кримінальних процесуальних рішень, що обмежують права і свободи у кримінальному провадженні).

Вапнярчук В. В. обґрунтовано вважає, що свій індивідуальний предмет доказування відповідно до вимог закону мають також окремі (не кінцеві) процесуальні рішення, що приймаються у кримінальному провадженні на всіх його стадіях (зокрема, щодо: початку досудового розслідування, повідомлення про підозру, застосування заходів забезпечення, зупинення кримінального провадження, вирішення відводів тощо). Вони не вимагають установлення всіх указаних у ст. 91 КПК обставин, але потребують установлення в певному обсязі інших, які, як правило, є підставами чи умовами для прийняття певних рішень. В науковій доктрині такий безпосередній предмет доказування іменується як «локальний предмет» [5, 91]. Не можна не погодитись з Вапнярчуком В.В. в тому, що обставини кримінального провадження, які складають зміст предмета кримінального процесуального доказування (як загального, родового, спеціального, так і індивідуального), є наскрізними, тобто вони повинні бути встановлені як під час досудового розслідування, так і в суді [5, 92].

Деякі слідчі судді відмовляються від здійснення оцінки доказів на предмет належності, допустимості, достовірності та достатності з огляду на те, що встановлення винуватості особи на стадії досудового розслідування буде порушувати презумпцію невинуватості. Зрозуміло, що при обранні запобіжного заходу підозрюваному на стадії досудового розслідування відсутня необхідність встановлювати вину у вчиненні кримінального правопорушення поза розумним сумнівом, а достатньо лише довести наявність обґрунтованої підозри у вчиненні злочину, тобто існування фактів або інформації, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа могла вчинити правопорушення. При цьому неможливо встановити причетність особи до вчинення кримінального правопорушення без оцінки доказів з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупності зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку.

Застосування стандарту доказування «обґрунтована підозра» на стадії обрання запобіжного заходу підозрюваному не звільняє слідчого суддю від встановлення фактичних обставин справи через оцінку доказів, а лише тільки покладає цей обов'язок в меншому обсязі, ніж при винесенні вироку за наслідками судового розгляду за стандартом доказування «поза розумним сумнівом». Всупереч цьому, на практиці нерідко слідчі судді повністю знімають з себе обов'язок оцінки доказів і встановлення фактичних обставин, і, посилаючись на здійснення ними так званої «розумної оцінки доказів», зводять її до переписування переліку доказів з клопотання слідчого до своєї ухвали.

Таким чином, чинне законодавство, практика правозастосування та наукова доктрина не передбачають можливості здійснення «розумної оцінки доказів». Поділ оцінки доказів на попередню (поточну) і остаточну (кінцеву) є невірним. Будь-яка оцінка доказів на будь-якому етапі досудового розслідування або судового розгляду стосовно конкретного етапу та зібраних на конкретний момент доказів є остаточною. При здійсненні судового контролю на етапі досудового розслідування хоч і існує стандарт доказування «обґрунтована підозра», але він не звільняє слідчих суддів від оцінки кожного доказу з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ухвала Жашківського районного суду Черкаської області від 06 вересня 2022 року у справі № 693/688/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106112160> (дата звернення: 01.12.2025).
2. Ухвала Львівського апеляційного суду від 15 червня 2021 року у справі № 465/1642/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97789358> (дата звернення: 01.12.2025).
3. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 05 квітня 2016 року у справі № 754/464/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/59017937> (дата звернення: 01.12.2025).
4. Ухвала Київського апеляційного суду від 09 червня 2022 року у справі № 761/10961/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104798230> (дата звернення: 01.12.2025).
5. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Харків: Юрайт, 2017. 408 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13425/1/Vapnyarchuk_mon_2017.pdf (дата звернення: 01.12.2025).
6. Грошевий Ю.М. Докази і доказування у кримінальному процесі: наук.-практ. посіб. / Ю.М. Грошевий, С.М. Стахівський. Київ: КНТ : Видавець Фурса С. Я., 2006. 272 с.
7. Журавель В.А. Дослідження доказів у кримінальному провадженні як складова процесу доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Том 29, № 2. С. 313–328. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2022-29-2-313>.
8. Каліновська А. Оцінка доказів у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 11. С. 323–328. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.55>.

9. Капліна О.В. Судовий контроль під час досудового розслідування у кримінальному провадженні: навч. посіб. для підгот. до заліку / О.В. Капліна, М.О. Карпенко, В.І. Маринів, В.М. Трофименко, А.Р. Туманянц, О.Г. Шило. Харків: Право, 2016. 96 с. URL: <https://pravozdat.com.ua/image/data/Files/156/1-12.pdf> (дата звернення: 01.12.2025).
10. Крет Г. Оцінка доказів у структурі кримінального процесуального доказування. *Supremația Dreptului*. 2018. № 2. С. 113–118.
11. Лузгін І.М. Методологічні проблеми розслідування. 1973. 216 с.
12. Лупинська П.А. Рішення в кримінальному судочинстві: теорія, законодавство, практика: монографія. 2010. 240 с. ISBN 978-5-91768-072-9.
13. Ляш А. Оцінка доказів та їх процесуальних джерел за новим КПК України. *Адвокат*. 2014. № 3. С. 11–15.
14. Михеєнко М.М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні: вибрані твори. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 240 с.
15. Мирошніченко Т.М. Окремі аспекти правового регулювання оцінки доказів у кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 29. Т. 2. С. 181–185. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_29\(2\)__48](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_29(2)__48) (дата звернення: 01.12.2025).
16. Трусов А.І. Основи теорії судових доказів: корот. нарис. 1960. 176 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 5.12.2025
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026